

AĞQOYUNLU SARAYININ GÜCLÜ MƏLEYKƏSİ SƏLCUQŞAH BƏYİM

UOT 94(479.24)

<https://doi.org/10.30546/3006-0346.2024.6.84.054>

GÜNAY MƏMMƏDZADƏ

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

A.A.Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya

Institutunun doktorantı

E-mail: gunaymammadzadada@gmail.com

Orcid: 0000-0003-3929-4256

GİRİŞ

1403-1502-ci illərdə hakimiyyətini Şərqi və Cənub-Şərqi Anadolu, İran, Azərbaycan və Xorasana kimi genişləndirmiş olan Ağqoyunlular 1468-ci ildə mərkəzi Təbriz şəhəri olan qüdrətli dövlətlərini yaratmışdılar. Dövlət Bayandur nəslinin ortaq mirası sayılır və ailənin ən böyüyü və ya ailə tərəfindən seçilən ən nüfuzlu şəxs hökmdar olurdu (Woods, 1993:234). Hökmdar seçimində şahzadə anaları oğullarının taxta keçməsi üçün əlindən gələni edirdi. Mövcud iqtidar zəif olduqda saray xanımları idarəçiliyi ələ alırdılar. Sultanlarla paralel dövlət işlərini yaxından izləyir, elçilik vəzifələrini belə yerinə yetirirdilər. Qonşu dövlətlərlə diplomatik münasibətlərinin qurulması, siyasi və mədəni nüfuz əldə edilməsi məqsədi ilə əsasən nığah diplomatiyasına üstünlük verirdi.

Bu xatunlar arasında Ağqoyunlu sarayının vacib xatunlarından Saray Xatun, Dəspinə Xatun, Səlcuqşah bəyim və b. qadınlar dövlət idarəçiliyində, diplomatiyada, siyasi anlaşılmazlıqların həll edilməsində yaxından iştirak edirdilər. Ağqoyunlu dövlətinin ən güclü xatunlarından Uzun Həsənin xanımı, Sultan Xəlil və Sultan Yaqubun anası Səlcuqşah bəyimin saraydakı nüfuzu, aldığı qərarlar və intriqaları ilə diqqət mərkəzində olmuşdur.

1. Səlcuqşah bəyimin həyatı, evliliyi və övladları

Ağqoyunlu sarayında siyasi zəkası, oğulları arasında münasibətlərin qorunmasında mühüm rol oynayan Səlcuqşah bəyim dövrünün önəmli simalarındandır. Doğulduğu yer və tarix barədə mənbələrdə məlumata rast gəlinməsə də, onun Uzun Həsənin birinci xanımı olduğu bəllidir. O, uzun Həsənin əmisi Məhəmməd bəyin qızı olmuşdur. Uzun Həsən hələ 15 yaşında Səlcuqşah bəyim ilə ailə həyatı qurmuş (Sümer, 2012, s.261-264) və ilk xanımı olduğuna görə onu digərlərindən üstün tutmuşdur. Belə ki, Xoca Sadəddin Əfəndi "Təcüt-təvarix" əsərində onu "Uzun Həsənin ən sevdiyi və ən bəyəndiyi xanımı Sultan Xəlilin anası" kimi təqdim edir (Xoca Sadəddin, 1979, s.330). Səlcuqşah bəyimin Xəlil, Yaqub, Yusif və Məsih adlı 4 oğlu olmuşdur (Həsən bəy

Rumlu, 2006, s.24). Qaynaqlarda adının Səlcuqşah Xanım, Səlcuqşah Xatun, Səlcuqşah bəyim, Məhədi-Ülya şəklində verildiyi bizə məlumdur (Gülşəni, 2014, s.105). Sarayda həm sultanın xanımı, həm də sultan oğullarının anası kimi nüfuzunu qoruyaraq hörmət qazanan qadınlardan olmuşdur.

2. Uzun Həsənin hakimiyyəti dövründə fəaliyyəti

Uzun Həsənin (1453-1478) hakimiyyəti dövründə anası diplomat qadın Saray Xatunla bərabər Səlcuqşah bəyim də dövlət işlərində təsiredici qüvvə rolunu oynamışdı. Uzun Həsənin divanına qatılaraq xarici və daxili məsələləri yaxından izləmişdir. Dövlət işlərinə həddindən artıq qarışması bəzi saray adamları tərəfindən yaxşı qarşılanmamışdır. Sarayda nüfuz sahibi olan Şeyx İbrahim Gülşəni öz əsərində onun fəaliyyətinə aydınlıq gətirməyə çalışır (Gülşəni, 2014, s.108). Səlcuqşah bəyim oğlu şahzadə Xəlil atasından qoruduğu və nüfuzuna xələl gəlməməsi üçün çalışdığı mənbələrdə yer alır. Belə ki, Uzun Həsənin oğlu şahzadə Xəlil Fars valisi olarkən Şiraz üləması şahzadənin zülmündən divana şikayət edir. Bundan xəbər tutan Uzun Həsən böyük nüfuz sahibi olan Şeyx İbrahim Gülşənini şahzadə Xəlilə xəbərdarlıq məqsədilə yazılmış fərmanı oxuması üçün Şiraza göndərir. Fərmanın məzmunu barədə məlumatımız olmasa da, bu fərmanın şahzadə Xəlilin fəaliyyətinə aydınlıq gətirə biləcəyini düşünə bilərik. Bundan xəbərdar olan Səlcuqşah bəyim oğlunu lazımi tədbirlər alması üçün öncədən xəbərdar etmişdi. Şahzadə Xəlil anasının xəbərdarlığına nəzərə alaraq Gülşəninin şəhərə girməsinə mane olur və şəhərə girmədən əvvəl bəylər tərəfindən qarşılır. Gülşəni şahzadə Xəlilə atasına itaət etməsini və rəiyyətə zülm verməkdən çəkinməsini tələb edir. Şahzadə Xəlil xəbərdarlıqlara qarşı boyun əyir (Gülşəni, 2014, s.58-59).

Səlcuqşah bəyimin Uzun Həsənin Dövlətşah Bulduqanidən olan oğlu Uğurlu Məhəmmədlə münasibətlərinin gərginləşməsində əli olduğuna dair mənbələrdə məlumatlara rast gəlirik. 1473-cü ildə Uğurlu Məhəmmədin qoşunu ilə Osmanlı əmirül-ümərası Xas Murad paşa arasında Fərat çayı sa-

hilində baş verən döyüş ağqoyunluların qələbəsi ilə başa çatmış və Osmanlı ordusu qaçmağa başlamışdı. Uğurlu Məhəmməd Həsən padşaha xəbər verdi ki, “elə bu gün ələmi yandıran qoşunlarla birlikdə qaçanların ardınca gedib Sultan Məhəmmədi də məğlub etməyimiz məsləhətdir”. Həsən padşah həmin gün vuruşmaq istəyirdi, lakin Səlcuqşah xanım buyurdu ki, “Uğurlu Məhəmməd qoşun arasında tam etibar qazanmaqdan ötrü Rum ordusunun məğlubiyyətinin onun əli ilə olmasını istəyir”. Həsən padşah onun sözünü qəbul edib Uğurlu Məhəmmədi geri çağırırdı (Həsən bəy Rumlu, 2017, s.285).

Uzun Həsənin xəstəliyi, oğlu Uğurlu Məhəmmədin ona qarşı qiyam qaldırması, sarayda taxt-tac uğrunda mübarizə üst-üstə düşmüşdü. Sarayda iki fraksiya mövcud idi, biri Fars valisi Sultan Xəlilin taxta keçməsinə çalışan Səlcuqşah bəyim, digərləri isə Dövlətşah Bulduqani və Dəspinə xatun idi ki, onlar Uğurlu Məhəmmədi dəstəkləyirdi. Uğurlu Məhəmməd 1474-cü ilin əvvəllərində Sultan Xəlilin hakim olduğu Şiraza hücum etdi və burada əhalidən qızıl toplamağa başladı. Uzun Həsən öz birliklərini yığaraq Fars vilayətinə yürüşə başladı. Uğurlu Məhəmməd atasının qorxusundan Suriyaya doğru qaçmağa məcbur oldu. Daha sonra Osmanlı sultanına sığınan Uğurlu Məhəmmədin taxt-tac uğrunda mübarizəsi yarımçıq qaldı. Uzun Həsən ona kömək edən digər oğlu Maqsud bəyi də zindana saldırdı. O, Sultan Xəlili özünün varisi elan edərək, Gürcüstan üzərinə yürüşə hazırlaşdı (Həsən bəy Rumlu, 2017, s.292-293; Woods, 1993, s.197, 201-202). Lakin Gürcüstan səfəri Uzun Həsənin səhhətini xeyli ağırlaşdırdı. Uzun Həsənin ölüm xəbərini və Uğurlu Məhəmmədin taxta keçməsinə yalanını yayan Sultan Xəlilin anası Səlcuqşah bəyimin əsas məqsədi onu öldürmək idi. Oğlu Sultan Xəlili də Şirazdan təcili olaraq Ərzincana çağırırdı. O, Bayandur bəyi bir neçə adamla Uğurlu Məhəmmədin yanına göndərdi. Bayandur bəy onu öldürmək üçün fürsət gözləməyə başladı. “Bu əsnada bir dovşan yerindən sıçradı. Bayandur bəy yaya ox qoyub o tərəfə atmaq istəyərkən Uğurlu Məhəmmədin sinəsinə dəydi. O, atdan yıxılıb əbədiyyət aləminə yollandı. Bayandur bəy onun başını bədənindən ayıraraq Həsən padşahın yanına göndərdi” (Həsən bəy Rumlu, 2017, s.302). Həsən bəy Rumlu yazır ki, bu xəbəri alan Uzun Həsən çox pis oldu və dedi ki, “əgər bu xəstəlikdən xilas olsam, onun qatillərindən intiqam alacağam. Səlcuqşah bəyim bu sözlərdən qorxub onu boğdurdu” (Həsən bəy Rumlu, 2017, s.302-303). Amma

Fəzlullah Ruxbehan Xunci yazır ki, Həsən padşah oğlu Sultan Xəlili yanına çağıraraq səltənət işini ona həvalə etdi (Fəzlullah Ruzbehan Xunci, 1992, s.20). Bununla da, qarşısında heç bir maneə qalmayan Sultan Xəlilin taxta çıxması ilə Səlcuqşah bəyim öz niyyətini gerçəkləşdirmiş oldu.

3. Səlcuqşah bəyimin Sultan Xəlil və Sultan Yaqub sarayında fəaliyyəti

1478-ci ilin yanvar ayında atasının ölümündən sonra Sultan Xəlil taxta çıxdı. Taxta çıxdıqdan sonra ilk addımı qardaşı Maqsud bəyi edam etdirmək oldu. Daha sonra anası Səlcuqşah bəyimi qardaşları Yaqub və Yusif ilə birlikdə Diyarbəkəre göndərdi. Bununla, əsas məqsədi həm hakimiyyətini möhkəmləndirmək, həm də anasını dövlət işlərindən uzaq tutmaq idi (Həsən bəy Rumlu, 2017, s.304; Woods, 1993, s.233). Sultan Xəlilin bu hərəkəti anasının ondan uzaqlaşdırmaq digər oğluna yaxınlaşmasına səbəb oldu. Həmin ilin yazında Yaqub Mirzə qışlaqdan çıxaraq qardaşına qarşı çıxmaq üçün yaylağa yollandı. Yol boyu bir çox əmirlər Yaqubun ordusuna qoşuldu. Pambuqlu çayına çatarkən anası Səlcuqşah bəyimlə görüşdü. Anası ona fikrindən dönüb qardaşından üzr istəməsini və itaət göstərməsini məsləhət etdi. Bir neçə gün sonra Sultan Xəlil öz ordusu ilə Təbrizə yürüşə başladı. Yaqub Mirzə ətrafdakı əmirlərə hədiyyələr paylayaraq öz tərəfinə çəkdi. İki qardaş arasında mübarizənin sonunda Sultan Xəlil öldürüldü. Altı aylıq hökmranlıqdan sonra öldürülən Sultan Xəlilin yerinə Sultan Yaqub padşah oldu (Həsən bəy Rumlu, 2017, s.304-305). Sultan Yaqubun taxta keçməsində şübhəsiz ki, Səlcuqşah bəyim ilə Sultan Xəlilin arasında yaranan soyuqluq əsaslı rol oynadı. Səlcuqşah bəyim oğlu Yaqubun arxasında duraraq onu hakimiyyətə qarşı mübarizə aparmağa yönləndirdi. Sultan Yaqubun hakimiyyəti (1478-1490) dövründə Səlcuqşah bəyim bir çox dövlət işlərinə qarışmış, hətta bəzi evliliklərə də maneçilik törətmişdir.

Saraydakı evliliklərdə də söz sahibi olan Səlcuqşah bəyim bir sıra evliliklərə mane olmağa çalışmışdır. Hələ Uzun Həsənin zamanında Təbriz şəhəri Qaraqoyunlu dövlətindən alındıqdan sonra Ağqoyunlu bəyləri Qaraqoyunlu əmirlərinin qızları və xanımları ilə evlənirdi. Bu evliliklərdən biri kəndxuda Səlim ilə Qaraqoyunlu Cahənşahın əmisi qızı arasında olmuşdu. Sultan Yaqubun bacısı ilə Qazı İsa Savəcinin nigaha girməsi məsələsi ortaya çıxanda Səlcuqşah bəyim buna qəti etirazını bildirdi. Bu

evliliyin pozulmasında Səlcuqşah bəyimin xidmətləri əsaslı rol oynadı. Ancaq ilin qaynaqlar evliliyin baş tutmamasının səbəbini Türkmən saray xanədanı ilə İran əsilli ailənin evlilik edə bilməməsi kimi göstərir. Yəni vəzifəsi nə olursa-olsun, iranlı bir ailəyə mənsub olan Qazı İsanın Ağqoyunlu dövlətinin varisi olan türkmən ailəsinin qızı ilə evlənməsi adətlərə uyğun deyildi (Hakim şah Qəzvini, 1323, s.294). Sultan Yaqubun anasının başqa evliliklərə də maneə yaratdığını bildiyimiz üçün bu evliliyin də baş tutmamasında onun səylərinin nəticəsi olduğunu düşünə bilərik. Sultan Xəlilin ölümündən sonra onun xanımı ilə evlənmək istəyən Hüseyn Çələbinin bu istəyinə qarşı çıxan Səlcuqşah bəyim oğulları ilə bir iclas keçirir. Səlcuqşah bəyim oğlunun xanımının bir rəiyyət ilə evlənməsinə şiddətlə qarşı çıxır və bu cütlüyün edam etdirilməsini istəyir. Bu məsələdə Şeyx İbrahim Gülşəni cütlüyü müdafiə edir və ona sığıman Hüseyn Çələbini Sultan Yaqubun yanına göndərir. Sultan Yaqub cəzanın qaldırılmasını təmin edir, lakin cütlüyə zərər gələ biləcəyindən ehtiyat edərək onları sürgün edir (Gülşəni, 2014, s.104-105). Bu sürgündən aydın olduğu kimi, Sultan Yaqub anasına tam qarşı çıxma bilməmiş və sürgün qərarı vermək məcburiyyətində qalmışdı. Hətta İbrahim Gülşəninin Sultan Yaqubu anasını dövlət işlərindən uzaq tutması üçün tənqid etdiyi, onun hökmü altına girməməsi yönündə xəbərdarlıq etməsi də məlumdur. Sultan Yaqubun bu tənqidlər üzərinə Səlcuqşah bəyimi dövlət işlərindən uzaq durmasını əmr etdiyi məlumdur (Gülşəni, 2014, s.147-148). Anasının isə bu xəbərdarlığa nə qədər məhəl qoyduğunu barədə mənbələrdə aydın məlumat yoxdur.

Sultan Yaqubun səltənətinin son illərində Qazı İsa Savəcinin rəhbərliyi ilə ölkədə torpaq islahatı keçirilməyə başlayır. Bu islahat ilə soyurqal torpaqları dövlətin ixtiyarına keçməli idi. Bu islahat ilə biz Ruzbehan Xuncinin əsəri sayəsində xəbərdar oluruq ki, o islahatın keçirilməsinə tamamilə qarşı çıxanlardan biri idi (Örs, 1999: 101-102). İslahatın keçirilmə tərəfdarlarına güc verən isə təbii ki, sarayda söz sahibi olan Səlcuqşah bəyim idi. Səlcuqşah bəyimin sayəsində Sultan Yaqubun səltənətinin son illərində bir sıra vəzifə sahiblərinin divanda rolları ən yüksək həddə çatmışdır.

Sultan Yaqubun və Səlcuqşah bəyimin ölümü ilə bağlı tarixi mənbələrdə fərqli məlumatlar vardır. Qaynaqların bir hissəsi onların 1487-1490-cı illərdə ölkədə yayılan vəba xəstəliyi üzündən, digəri isə zəhərli şərbəti içərək öldüyünü göstərir. İsfahani,

Yəhya Qəzvini, Gülşəni, Xondəmir kimi dönəmin müasiri olan tarixçilər onun xəstələnərək öldüyünü yazarkən (Xondəmir, 1975, s.436; Bitlisi, 1971, s.130-131; Yəhya Qəzvini, 1314, s. 223), Həsən bəy Rumlu, Xoca Sadəddin kimi tarixçilər Səlcuqşah bəyimin Sultan Yaqubu öldürmək üçün hazırladığı şərbəti səhvən digər oğlu Məsih Mirzənin içməsi nəticəsində özü də o şərbətdən içərək öldüyünü yazır (Xoca Sadəddin, 1979, s.335; Həsən bəy Rumlu, 2017, s.330). Digər yandan Səlcuqşah bəyimin oğulları Sultan Yaqub və Yusif Mirzənin yaxın vaxtda ölməsi məsələsində qaynaqlar eyni görüşdədir. 1487-1490-cı illərdə Azərbaycanda yayılan taun və ya vəba xəstəliyini isə gözardı edə bilmərik. Ölüm səbəbinin bu xəstəlik üzündən olması da əsas görüşlərdən biridir.

Səfəvi tarixçisi Həsən bəy Rumlu hadisələri belə nəql edir: “Onun ölümünün səbəbi budur ki, anası Səlcuqşah bəyim, Həsən padşahın oğlu Məsih mirzəni zəhərləmək istəyirdi. Bu niyyətlə suya salınmış qaysının olduğu qaba zəhər qatdı. Yaqub padşah hamandan çıxıb qardaşı Yusif bəylə birlikdə onu yedilər. Bu əsnada Səlcuqşah xanım da xəbərdar olub, təsadüf üzündən o da həmin qaysıdan yedi və ondan sonra böyürlərini xəstəlik yatağına qoydular. Yusif bəy və Səlcuqşah xanım vəfat etdilər. Sözügedən ilin səfər ayının 11-də (24.12.1490) Yaqub padşah da dünyadan köçdü. Ömrü iyirmi səkkiz il, səltənət əyyamı isə on iki il və iki ay olmuşdur” (Həsən bəy Rumlu, 2017, s.330).

Osmanlı tarixçisi Xoca Sadəddin də eynilə Səlcuqşah bəyimin Yusif Mirzəni taxta keçirmək üçün sultanı zəhərlədiyini yazır: “Sultanın anası şahzadələrdən birini məhv etmək üçün zəhərlə qarışdırılmış bir qab şərbət hazırlamışdı. Ağıldan və ruhdan məhrum olan bu şərbət qədəhini ehtiyatsızlıqdan ortada qoyub mühüm işə getdi. Bu vaxt Sultan Yaqubun qardaşı Yusif Mirzə ovdan gəlib saraya daxil olur və çox susadığı üçün qabdan içib, qalanını Yusif Mirzəyə verir. İçəndə də anası gəlib vəziyyəti görüb, o da ağrıdan geridə qalanı içib və üçü də bir gündə ölüb. Bəziləri deyirlər ki, o, Yusif Mirzəni çox sevdiyi üçün Yaqub Mirzə üçün şərbət hazırlayıb və sultanlığı Yusif Mirzəyə təhvil vermək istəyib. Yaqub Mirzə şərbəti içdikdən sonra ana və qardaşına təklif edərək, onların da şərbəti içməkdən çəkinmədən içdiklərini söyləyir. Qısacası, Sultan Yaqub 896-cı ilində əcəl sakininin əlindən bir zəhərlə dolu bir qədəh alaraq ürəyini dağladı” (Xoca Sadəddin, 1979, s.335).

Dövrün müasiri, Sultan Yaqubun tarixçisi Fəzlullah ibn Ruzbehan Xunci “Tarix-i alam arayi Əmini” əsərində bu dövəmdə bir xəstəliyin yayıldığından bəhs edir və sultanın bu xəstəlik üzündən öldüyünü bildirir. O, taun xəstəliyinin birdən-birə Qarabağ qışlaqlarına gəlib düşərgəyə və qonşu paytaxtlara yayıldığını qeyd edir (Fəzlullah Ruzbehan Xunci, 2003, s.369; Minorski, 1957, s.107). F.R.Xuncinin verdiyi məlumata görə, Sultan Yaqubun anası da təhlükəli xəstəliyə düşərək öldü. Bir neçə gün sonra o da vəfat etdi. Yusif Bahadır anasının ölümündən bir neçə gün sonra onu ziyarətə gedəndə başı bəlaya düşdü və xəstəlik onun bütün damarlarına nüfuz etdi və öldüyünü bildikdən sonra Qarabağda düşərgədə xəstələnərək taleyə təslim oldu (Fəzlullah Ruzbehan Xunci, 2003, s.401-402; Minorski, 1957, s.110). F.R.Xuncinin verdiyi məlumata görə, Yaqubun anasını ziyarət etməsi onun xəstəliyini sürətləndirdi və ölümün mənənəsində qaldığı bir vaxtda onun da bu dünyadan 11 Səfər 896 / 24 dekabr 1490-cı ildə getməsinə səbəb oldu (Fəzlullah Ruzbehan Xunci, 2003, s.401-402; Minorski, 1957, s.111). Sultan Yaqubun anasından altı həftə sonra ölməsi, Həsən bəy Rumlunun zəhərli qədəhdən içdikdən sonra Yaqubun ölməyə xəstəliyindən danışması bu fikrin inandırıcılığını şübhə altına alır. Bununla belə, o dövrdə Azərbaycanda geniş yayılmış vəba xəstəliyini göz ardı etmək olmaz.

4. Səlcuqşah bəyimin xeyriyyəçilik sahəsində fəaliyyəti

Səlcuqşah bəyim Ağqoyunlu dövlətinin elmi-mədəni, sosial-iqtisadi islahatlarının keçirilməsində yaxından iştirak etmiş, öz töhfələrini vermişdir. Uzun Həsənin hakimiyyəti dövründə “Qanunnamə”nin hazırlanmasında, sənətkarların, elm adamlarının, həmçinin ağır döyüşlərdə şəhid olan əsgərlərin ailələrinə xüsusi diqqət göstərməsində Səlcuqşah bəyim xüsusi rol oynamışdır. Səlcuqşah bəyim elmə, abadlıq və tikinti işlərinə xüsusi qayğı ilə yanaşırdı. Uzun Həsənin və xanımı Səlcuqşah bəyimin diqqəti ilə elm adamları saraya dəvət edilir və elmi əsərlər yazırdılar. Əbubəkr Tehrani “Kitabi-Diyarbəkriyyə” əsərini məhz Həsən padşahdan dinləyərək yazmışdır.

Məhz Uzun Həsənin və xanımı Səlcuqşah bəyimin tapşırığı ilə “Qurani-Kərim” türkcəyə tərcümə edilmiş, 98 musiqiçidən ibarət “Sazəndələr dəstəsi” adlı aşıq qrupu yaradılmışdır. Səlcuqşah bəyimin dinə olan bağlılığı onun təriqət başçısı Ömər Rövşəniyə xüsusi diqqətlə yanaşmasından irəli gəlirdi.

Səlcuqşah bəyim Cahənşahın xanımı tərəfindən tikdirilən Müzəffəriyə zaviyəsini Ömər Rövşəni üçün hazırlatdırır və şeyx ölənə qədər orada qalır (Hinz, 1992, s.105). Uzun Həsənin sevimli xanımına yetərinə vaxt ayıra bilməməsi üzündən kədərənib onun üçün “Nəsriyyə” məscidini tikdirməsi diqqətəlayiq məsələlərdəndir.

Xeyirxahlığı ilə tanınan Səlcuqşah bəyim eyni zamanda öz büdcəsindən, gəlirindən xeyir işləri də görmüşdür. O, Təbriz məscidinin təmir edilməsi üçün 10 min dinar ayırmış, məsciddə abdest almaq üçün su ilə təmin edilmiş, hündür bir günbəz tikdirmiş və hər tərəfi kirəmitlə hörülmüş hücrələr inşa etdirmişdir. Bu məscidin içinə köhnəlmiş mehrab yerinə uzun və rəngli günbəz tikdirmişdir (Hinz, 1992, s.98). Səlcuqşah bəyimin zaviyəsi Bayburtun Balaxor kəndində tikdirilmiş, lakin sonralar dağıdılmışdır. Onun sənədlərdə qeydləri isə qalmaqdadır (Woods, 1993, s. 393). Səlcuqşah bəyim həm iqtisadi, həm də siyasi cəhətdən öz sözünü deməyi bacarmışdır. Onun gördüyü xeyirxah işlər xalq içərisində sevilməsinə və nüfuzunun artmasına gətirib çıxarmışdır.

NƏTİCƏ

Uzun Həsənin ölümündən sonra oğullarını hökmdar edə bilmək üçün Ağqoyunlu sarayında etdiyi yönləndirmələr, divan işlərində söz haqqının olması Səlcuqşah bəyimin adının tarixə yazılmasına səbəb olmuşdur. Uzun Həsənin ölümündən sonra əvvəl oğlu Sultan Xəlilin, daha sonra Sultan Yaqubun taxta keçməsi üçün verdiyi mübarizə ilə dövlətin nüfuzunu qorumağa çalışdığı kimi, saraydakı digər şahzadələrə və onların analarına, əsasən də Dəspinə xatuna qarşı savaşa başlatdığı da məlumdur. Digər tərəfdən, Səlcuqşah bəyim Ağqoyunlu idarəçiliyində mərkəzi idarəetməni əlində tutmağa müvəffəq olmuş qadınlardandır. Əsasən də Uzun Həsənin ölümündən sonra oğullarının hakimiyyəti dövründə bütün iqtidarı öz əlinə almağı çalışmışdır. Yalnız sultan anası olaraq deyil, sarayda yüksək rütbə sahibi şəxsləri də öz yaxınında tutub ittifaq quraraq nüfuzunu gücləndirmişdir. Səlcuqşah bəyimin idarəetmədə öz nüfuzunu qoruyub saxlamaq üçün göstərdiyi çəba nəticəsində oğulları arasında seçim etmək məcburiyyətində qalsa da, saraydakı nüfuzunu qoruyub saxlaya bilmişdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Arayancan A.A. (2018), "Sultan Yakub'un Ölümünə Dair Münzara ve Bazı Değerlendirmeler", *Atatürk Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.LXIII, Erzurum, s.437- 446.
2. Bitlisi Ş. (1971), *Şerefnâme*, Çev. E.Emin Bozarlan, Çıra Yayınları: İstanbul.
3. Gülşenî M. (2014), *Menâkıb-ı İbrâhim-i Gülşenî*, haz.Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Bilnet Matbaacılık.
4. Hinz W. (1992), *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd: XV.Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi*, çev. Teyfik Bıyıkoglu, TTK: Ankara.
5. Hoca Sadettin Efendi. (1979), *Tâcü-t-evârih*, c.III, Haz. İsmet Parmaksızoglu, Kültür Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
6. Xondəmir əl-Hüseyni. (1353/1975), *Tarix-i həbibü's-siyər fi əxbar-ı efrad-ı bəşər*, haz. Məhəmməd Dəbir-Siyaqi, İntişarat-ı Kitab Furuş-i: Tahran.
7. İsfahani Fəzullah ibn Ruzbehan Xunci. (2003), *Tarix-i alam aray-ı Əmini*, haz. Muhammed Ekber Aşik, Tahran: Miras-ı Mektub.
8. Qəzvini Yəhya Əbdüllətif əl-Hüseyni. (1314), *Lübbü't-təvârih*, haz. Seyyid Celaleddin Tehrani, Tehran.
9. Minorsky V. (1957). *Persia in A. D. 1478-1490 : an abridged translation of Faḍlullāh b. Rūzbihān Khunjī's Tārīkh-i 'ālam-ārā-yi Amīnī*
10. Nəcəfli T.H. *Azərbaycan Qaraqoyunlu və Ağqoyunlu dövlətləri*. Bakı: Çarşıoğlu, 2012, 604 s.
11. Örs, Derya. "Fazlullāh b. Rūzbihān-i Huncī ve Tārīh-i 'Ālem-Ārā-yi Emīnī'si." *Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1999.
12. Rumlu Həsən bəy. (2017). *Əhsənüt-təvərix (Tarixlərin ən yaxşısı)*. Fars dilindən tərcümə və şərhlər: AMEA-nın müxbir üzvü, t.e.d., prof. Oqtay Əfəndiyev, t.ü.f.d., dos. Namiq Musalı. *Kastamonu: Uzanlar*.
13. Sümer F. (1989), "Akkoyunlular", *DİA*, C.II, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, ss.273-274.
14. Tehrani Ə. *Kitabi-Diyarbəkrıyyə*, Fars dilindən tərcümə edən, ön söz, şərhlər və göstəricilər Rahilə Şükürovanındır, Bakı: Elm 1998, 336 s.
15. Woods J. E. (Çev., Sibel Özbudun, Ek Yazılar, Necdet Sakaoğlu). (1993). *Akkoyunlular: Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk: 15. Yüzyıl Türk-İran Sivaseti Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

XÜLASƏ

Tarixən türk dövlətlərində qadınlar kişilərlə bərabər mühüm siyasi hadisələrdə yaxından iştirak etmiş və hətta döyüş səhnələrində qəhrəmanlıq göstərmişlər. Ağqoyunlu sarayında tarixi mənbələrdə bizə məlum olan bir çox qadın vardır. Onlardan biri də Səlcuqşah bəyimdir ki, Uzun Həsənin xanımı və oğullarının anasıdır. Tarixi qaynaqlar onun güclü siyasi portretini bizə təqdim etməklə yanaşı, sarayda, dövlət idarəçiliyində və xeyriyyə işləri ilə yaxından məşğul olduğunu açıqlayır. Uzun Həsənin xanımı olaraq həm divan işləriylə məşğul olmuş, xeyriyyəçilik fəaliyyəti göstərmiş, həm də oğullarını gələcək həyata hazırlamışdır. Səlcuqşah bəyim oğullarının hakimiyyəti dövründə öz fəaliyyətini davam etdirmişdir. Bu məqalədə məqsədimiz Səlcuqşah bəyimin həyatı, saraydakı fəaliyyəti və dövlət idarəçiliyində roluna aydınlıq gətirməkdir.

Açar sözlər: Ağqoyunlu, Uzun Həsən, Səlcuqşah bəyim, Sultan Xəlil, Sultan Yaqub.

SELJUGSHAH BEYİM, THE POWERFUL ANGEL OF THE AGGOYUNLU STATE

SUMMARY

Historically, in Turkish states, women have closely participated in important political events along with men and have even shown heroism in battle scenes. There are many women known to us in historical sources in Aggoyunlu palace. One of them is Seljugshah Beyim, who is the wife of Uzun Hasan and the mother of his sons. In addition to presenting us with a strong political portrait of him, historical sources reveal that he was closely involved in the palace, state administration, and charity work. As the wife of Uzun Hasan, she was engaged in divan work, performed charity work, and prepared her sons for the future life. Seljugshah Beyim continued her activities during the reign of his sons. Our goal in this article is to clarify the life of Seljugshah Beyim, her activities in the palace and her role in state administration.

Key words: Aggoyunlu, Uzun Hasan, Seljugshah Beyim, Sultan Khalil, Sultan Yaqub.